

עד לניצחון – חרבות ברזל

עפר שלח, ענת שפירא, עידית שפרן גיטלמן | 31 בינואר, 2024

בכירים ישראלים שבים ומדגישים כי ישראל תמשיך בלחימה ברצועת עזה "עד לניצחון", אולם השאלה מה ייתפס על ידי הציבור כניצחון במערכה זו נותרת פתוחה. במאמר זה נטען, על בסיס סקרים שקיים המכון למחקרי ביטחון לאומי וניתוח השיח התקשורתי והציבורי בישראל, כי קיים פער בין הציפיות לתמונת ניצחון ברורה, ובין לבין נקודת הסיום האפשרית בפועל. חלק מהפער נובע מחוסר הרלוונטיות של מושגים המאפיינים עימותים בין מדינות לעימות מול ארגון לא-מדינתי. בנוסף, פער זה הוא תוצר של הגדרת מטרות עמומה, אשר אף השתנתה לאורך המלחמה ויצרה מחלוקות וחוסר וודאות ביחס להישגים הנדרשים. על אלה יש להוסיף את העובדה ששתי מטרות המלחמה המוצהרות: השבת החטופים ומיטוט חמאס, אינן עולות בהכרח בקנה אחד. כן קיים קושי להבחין בין ממשות הניצחון לבין יצירת תודעת ניצחון בקרב הציבור, מה שיקשה על הכרזה על ניצחון. כדי להימנע מסכנת השקיעה במרחב בלא אסטרטגיית יציאה מוסדרת והמשך הלחימה בלא הבנה מהי התכלית העומדת בבסיסה, אשר עלולות להיות לה השלכות קשות על הצבא והחברה הישראלים, נדרשת מנהיגות דוברת אמת, המציגה לציבור בבירור וביושר את העובדות, האפשרויות והבחירה ביניהן.

ב-24 בדצמבר, השבוע ה-11 של המלחמה, הצהיר ראש הממשלה, בנימין נתניהו, כי "אנחנו מעמיקים את המלחמה ברצועת עזה. למלחמה יש מחיר, מחיר כבר מאוד בחיי לוחמינו הגיבורים, ואנחנו עושים הכול כדי לשמור על חיי לוחמינו. אבל דבר אחד לא נעשה – לא נעצור עד שנשיג את הניצחון". דבריו הושמעו על רקע ימים ארוכים של תחושת "דשדוש" ברצועה, שבהם חזרו דיווחים יומיומיים על אבדות בקרב לוחמים וקביעת מותם של חטופים, לצד קושי להצביע על הישגים משמעותיים ומדידים במערכה. התחייבותו של ראש הממשלה שהמערכה לא תיעצר עד השגת הניצחון, כוונה גם היא לשיח הציבורי – הפנימי והחיצוני – על אודות תכלית הלחימה בשלב זה, והצורך להתכנס לקראת סיום השלב העצים בה, לצד החששות שהובעו בקרב ציבורים מסוימים בישראל מעצירת הלחימה בתמורה להחזרת החטופים.

גם המעבר לשלב ג' של המערכה, מספר שבועות מאוחר יותר, אף שלא הוצהר, לווה הבטחות לציבור כי אין משמעותו הפסקת המלחמה וכי לא תהיה עצירת לחימה עד השגת מטרותיה. בנאומו של נתניהו במלאת 100 ימים למלחמה הוא שב והדגיש, "אנחנו ממשיכים במלחמה

עד הסוף, עד הניצחון המוחלט, עד שנשיג את כל יעדינו – חיסול החמאס, השבת כל חטופינו והבטחה שעזה לעולם לא תהווה איום על ישראל."

במאמר זה נטען כי בעוד שהסיסמא "עד לניצחון" עונה לדרישה ציבורית להכריע את חמאס, בהתאם להבטחה שהובטחה לו למן היום הראשון, הרי קיים פער בין הציפיות לתמונת ניצחון ברורה, ובינן לבין נקודת הסיום האפשרית בפועל. חלק מהסיבה לפער טמון בחוסר הרלוונטיות של מושגים המאפיינים עימותים בין מדינות לעימות מול ארגון לא-מדינתי. פער זה הוא גם תוצר של הגדרת מטרות עמומה (אף כי ברורה יותר מאשר במערכות קודמות), אשר אף השתנתה לאורך המלחמה ויצרה מחלוקות וחוסר וודאות ביחס להישגים הנדרשים. על אלה יש להוסיף את העובדה ששתי מטרות המלחמה המוצהרות: השבת החטופים ומיטוט חמאס, אינן עולות בהכרח בקנה אחד. בנוסף, קיים קושי להבחין בין ממשותו של הניצחון לבין יצירת תודעת ניצחון בקרב הציבור, מה שיקשה על הכרזה על ניצחון. טענות אלו מבוססות על ניתוח ממצאי סקרים שקיים המכון למחקרי ביטחון לאומי בשלושת החודשים הראשונים למלחמה,¹ כמו גם על ניתוח השיח התקשורתי והציבורי בישראל.

במציאות כזו, בה מחד גיסא מהודהדת התחייבות מוצהרת להמשך הלחימה עד להשגת מטרותיה, ומנגד השגת מטרותיה כפי שאלה מוצגות לציבור ויצירת תודעת ניצחון אינה מתאפשרת, גלומה סכנה של שקיעה במרחב בלא אסטרטגיית יציאה מוסדרת והמשך הלחימה בלא הבנה מהי התכלית העומדת בבסיסה, לכך עלולות להיות השלכות קשות על הצבא והחברה הישראלים.

מושגים ישנים, מלחמה חדשה

בעשורים האחרונים עם סיום המלחמה הקרה וירידת הסיכון למלחמות בין מדינות (עד למלחמת רוסיה – אוקראינה ב-2022), התמקדה החשיבה הצבאית במדינות המערב בסוגיית הניצחון במערכות נגד אירגונים תת-מדינתיים – טרור, גרילה וה"צבאות ההיברידיים" שצמחו במקומות רבים, חלקם ליד גבולותיה של ישראל. אל מול אויב שכזה נראה היה שמושגים בסיסיים, ששימשו היטב לימי העימותים בין מדינות, ובהם "הרתעה, התרעה והכרעה" שהיו אבני היסוד של תפיסת הביטחון הלאומי בישראל, איבדו תוקף. המצב הפך סבוך יותר כשהמערכות המדינתיות, ובהן הדרג המדיני והכוח הצבאי, לא השתנו. המאמץ המחשבותי והארגוני הוקדש כולו למציאת דרך שבה הכלים הישנים יותאמו לעימות החדש. קשה לומר שמדינה מערבית כלשהי, מארצות הברית והקואליציות השונות שהובילה ועד ישראל, נחלה בכך הצלחה של ממש.

¹ סקרים אלו התבססו על מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת בישראל וכללו כ-5000 נשאלים. הם נערכו מידי שבוע בין ה-12 לאוקטובר ועד ה-31 בדצמבר, בהובלת דסק נתונים של המכון למחקרי ביטחון לאומי. עבודת השדה נערכה על ידי מכון "רפי סמית", במהלכה נשאלו הנסקרים באמצעות שאלונים אינטרנטיים. תמהיל השאלון כלל שורה של שאלות קבועות אך גם שאלות מתחלפות במגוון נושאים. טעות הדגימה המרבית לכל מדגם הינה +/- 4% ברמת ביטחון של 95%.

בספרו המופתי, "התועלת שבכוח" (2007) איבחן הגנרל הבריטי רופרט סמית כי חלק מהקושי נובע מכך שהרטוריקה הפוליטית והתקשורתית המתלווה ליציאה למלחמה מנוסחת עדיין במונחים של המאבק מול מדינות. לדבריו, מדובר בעדות לבלבול בהבנה את התועלת שבכוח. כאשר נכנסים לסכסוך, כוללות כל הכוונות המוצהרות יעדים אסטרטגיים מובהקים של 'הליכה למלחמה' במובן התעשייתי, אבל הפעולות והתוצאות הן כולן תת-אסטרטגיות ומתייחסות לעולם של עימותים וסכסוכים מזוינים. עוד גרס, כי גם התקשורת שבויה עדיין בתפיסה של מלחמה תעשייתית, ואינה מבינה את העובדה, או מכירה בה, שמדובר במלחמה בקרב אנשים. במילים אחרות, הגדרת הניצחון במלחמה (ועוד על האבחנה בין "ניצחון" ל"הכרעה" בהמשך) נעשית על ידי הפוליטיקאים, ומתווכת על ידי התקשורת במונחים הזכורים מהמלחמות "הגדולות", דוגמת הכרעה או מיטוט, ומומחשת במונחים פיסיים - כיבוש שטח, הריגת אויבים או הריסת עיר. אלא שגדוד של צבא טרור או גרילה ש"קרט" מתפורר למאות חוליות הממשיכות להילחם בתנאים הנוחים להן, כיבוש השטח והישארות בו לאורך זמן הופכים מדרך להכרעה לבעיה בפני עצמה (וראו: ישראל בלבנון), והרס עיר משמש את האויב במלחמתו התודעתית נגד הכוח החזק ממנו. "הכרעה" ו"מיטוט" נתפסות גם על ידי הציבור במדינה, ישראל במקרה שלנו, כפראזות ריקות שקשה לראות איך הן מתממשות בפועל.

הדיונים במושגים אלה החלו בצה"ל בשנות התשעים, ובאו לידי ביטוי בחילוקי דעות בין אנשי צבא מכהנים למומחים חיצוניים כבר בראשית שנות האלפיים, למשל בכנס "בין הכרעה לניצחון" שהתקיים באוניברסיטת חיפה בינואר 2001. רמטכ"לים שונים כינסו "סדנאות ניצחון", בהן דנו בכירי הצבא בהגדרות שינחו את פעולתם. במסמך **אסטרטגיית צה"ל** (2015) התייחס הרמטכ"ל דאז גדי אייזנקוט ל"גישת ההכרעה", ש"מטרתה לשנות את המצב האסטרטגי" ו"תתבטא בחוסר יכולת, בחוסר רצון או בשניהם אצל האויב לפעול נגדנו, ובחוסר יכולת להגן על עצמו". הציפיה מצה"ל, הוסיף, היא ל"ניצחון מהיר ומובהק".

הקושי ההגדרתי של ניצחון מול ארגון טרור בא לידי ביטוי בפעולת הצבא כבר באנתיפאדה הראשונה ב-1987, אז יוחסה לרמטכ"ל דן שומרון האמירה ש"אין פתרון צבאי" להתקוממות, וביתר שאת במערכות של שנות האלפיים, ממלחמת לבנון השנייה ועד לסבבי עימות ברצועת עזה. ב-2006 הציב ראש הממשלה אהוד אולמרט, בנאומו בכנסת ב-17 ביולי, חמישה יעדים למלחמה: "יישם החלטה 1559 של מועצת הביטחון, החזרת החיילים החטופים (אהוד גולדווטר ואלדד רגב ז"ל) ללא תנאי, פירוק חיזבאללה והפסקת האיום בירי טילים על ישראל, פריסת צבא לבנון לאורך הגבול עם ישראל והחלת הריבונות של ממשלת לבנון על כל שטחי המדינה". אף על פי שהיה ברור שאין בכוחה של הלחימה להביא למימוש יעדים אלה (לגבי החזרת החטופים, כך אף נאמר לאולמרט במפורש, והוא הגיב שאכן ידוע לו שאי אפשר להחזירם באמצעות הלחימה, אך הוא חייב לציין זאת כעניין ערכי), התקשורת הישראלית היללה את הנאום במילים נמלצות, ואיתן הבר אף כתב ב**ידיעות אחרונות** כי "אלמלא נאסר בתקנון הכנסת למחוא כפיים, קרוב לוודאי שבתום נאומו הראשון של ראש הממשלה במלחמה היו חברי הכנסת מזכים אותו בתשואות סוערות".

האכזבה מתוצאות המלחמה, שעלתה לאולמרט באובדן חלק גדול מהמנדט הציבורי שלו ולרמטכ"ל ולאוף פיקוד הצפון בתפקידם, ניכרה היטב בהצהרותיהם של יורשיהם בסבבים השונים ברצועת עזה. כך התוודע הציבור הישראלי להגדרות עמומות כמו "חמאס שולט אך מורתע ומרוסן" במבצע "צוק איתן", וכך התקבלה כל הכרזה פומפוזית של פוליטיקאי או איש תקשורת במידה של ציניות ציבורית. במדינה שצמחה על המיתוס של הניצחון המכריע במלחמת ששת הימים ושינוי המצב הצבאי לאחר ההפתעה במלחמת יום הכיפורים, הציפיה ל"ניצחון מהיר ומובהק" על אויבים חלשים בהרבה מצבאות מצרים וסוריה של אז לא שככה, ורק העצימה את התסכול משלא הושגה.

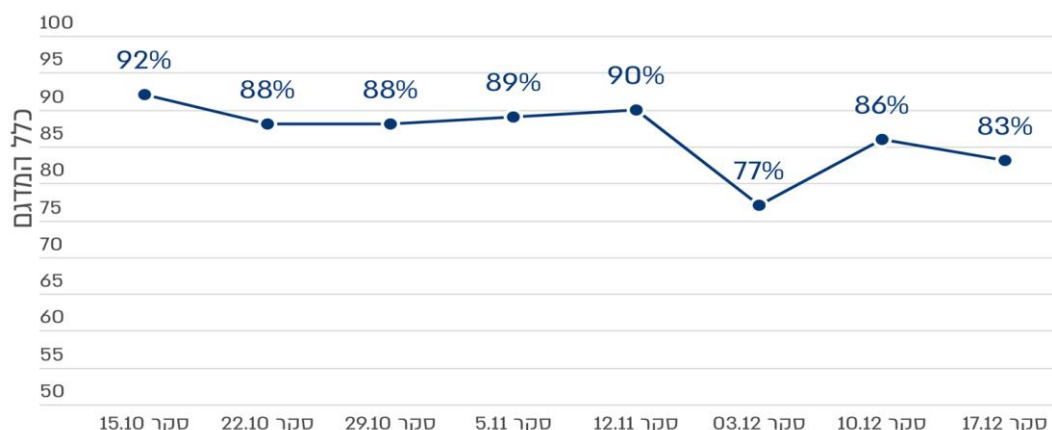
זאת ועוד - במלחמה נגד ארגונים תת מדינתיים, דוגמת חמאס או חזבאללה, יש להבין כי עבור ארגונים כאלה, נוכח פערי הכוחות והיכולות בינם לבין ישראל, עצם העובדה שהארגון מחזיק מעמד ואינו נכנע לישראל מהווה ניצחון. כפי שהסביר דובר צה"ל ב-30 בדצמבר, חמאס ומנהיגיו חושבים במונחים של "צומוד" - מושג בערבית שמשמעו להחזיק מעמד. גם התפיסה הציבורית בקרב האוכלוסייה הסובבת ארגונים אלו משקפת תפיסה זאת ומאפשרת להם להעצים את הישגיהם. זאת, בניגוד לציפייה הציבורית הישראלית, המקבלת חיזוקים כאמור גם בהתבטאויות המנהיגים וראשי הצבא, להכרעה מוחלטת של הארגון, אשר לאור חוסר הריאליות שלה מובילה לתסכול ויוצרת מציאות בה ההפסד כמעט מובטח.

"יחד ננצח"

על אף - ואולי דווקא בגלל - הכישלון הצבאי הברור וחסר התקדים במניעת מתקפת הפתע של חמאס ב-7 באוקטובר, והתמונות המזעזעות שאליהן נחשף הציבור הישראלי בזמן אמת דרך הרשתות החברתיות, הסנטימנט הציבורי הרווח מיד עם הכרזתה של המלחמה היה ציפייה ברורה כי צה"ל ינצח במערכה ויכריע את חמאס. סנטימנט זה בא לידי ביטוי בשיח ובקמפיין "אנחנו ננצח", שהושק באופן לא פורמאלי לצד קמפיין לכידות שנשא את הסיסמא "יחד ננצח", וחיבר בין ציפיה ברורה לניצחון חד-משמעי לבין רצון להשתקם דרכו לאחר הקרע החברתי הקשה לאורך כל שנת 2023. תפיסה זו השתקפה בתוצאות הסקרים שבוצעו למן השבוע הראשון במלחמה, המלמדים על אקלים כללי שלפיו "צה"ל ינצח".

ממצאי סקר חרבות ברזל

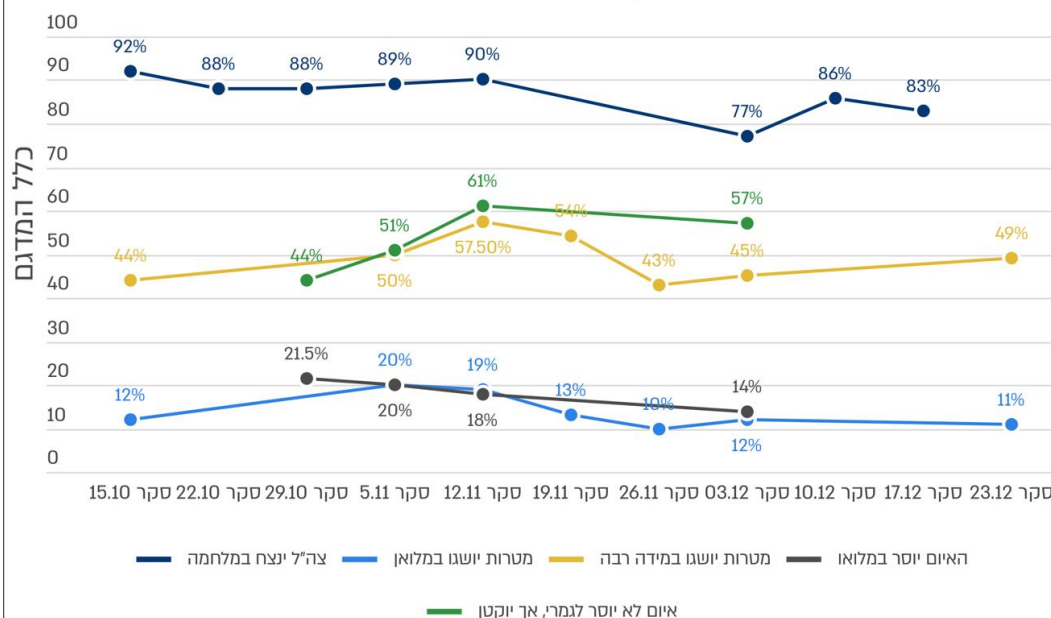
תרשים 1. האם צה"ל ינצח במלחמה?

אקלים זה משקף בעיקר את הסנטימנט הציבורי והצורך של הציבור להאמין שצה"ל ינצח, בעיקר לנוכח זוועת ה-7 באוקטובר והצורך של אזרחי המדינה לחוש ביטחון והגנה, ולא בהכרח הערכה שקולה ומנומקת בדבר יכולותיו של הצבא, או הבנה מעמיקה של מה ידרש על מנת להגדיר את סיום המלחמה כ"ניצחון". זהו סנטימנט מוכר, המאפיין את הציבור הישראלי מאז ומתמיד ובא לידי ביטוי במתן אמון גבוה לאורך השנים במדדי אמון כלליים, (למשל מדד האמון של המכון הישראלי לדמוקרטיה) שמבטאים באופן מסורתי אמון גבוה בצה"ל ביחס ליכולתו לעמוד במשימותיו המבצעיות (לעומת מדדי אמון נמוכים יותר בכל הקשור להתנהלות בסוגיות פנימיות). אינדיקציות לכך שאלו הם פני הדברים ניתן למצוא בעובדה שלאורך תקופת הסקרים, נרשמו פערים ניכרים בין שיעור הנשאלים הסבור כי צה"ל ינצח, לבין שיעור הנשאלים הסבור כי מטרות הלחימה בעזה יושגו או שהאיום הביטחוני בנגב המערבי יוסר במלואו או יצטמצם.

ממצאי סקר חרבות ברזל

תרשים 2. האם צה"ל ינצח במלחמה, האם המטרות יושגו והאם האיום יוסר?

קיים אם כן צורך להבין מהו אותו ניצחון, שעל פי הקמפיינים התקשורתיים והסנטימנט הציבורי אנו צפויים להשיג ביחד וכיצד נדע שאכן השגנו אותו.

יעדי המלחמה:

אחת הדרכים המקובלות להגדיר ניצחון במערכה נוגעת להשגת יעדיה. בניגוד לסבבי לחימה קודמים נגד חמאס, שבהם יעדי המלחמה שהוגדרו היו לרוב מטרה עמומה דוגמת "השבת ההרתעה", למערכה זו הוגדרו יעדים למן תחילתה, אף כי הגדרתם עברה מספר שינויים לאורך הדרך. בימיה הראשונים של המלחמה, מטרתה המדוברת הייתה מיטוט חמאס. שוב ושוב הובהר כי אין מדובר בעוד סבב או במבצע להשבת ההרתעה, אלא, מיטוטו המוחלט של ארגון הטרור והשמדתו. בערב ה-7 באוקטובר הצהיר ראש הממשלה נתניהו: "צה"ל יפעיל מייד את כל עוצמתו כדי להשמיד את יכולות חמאס. נכה בהם עד חורמה וננקום בעוצמה על היום השחור הזה שהם עוללו למדינת ישראל ולאזרחיה". [\[נבנאומו בעת השבעת ממשלת החירום\]](#) עם צירוף 'המחנה הממלכתי' לממשלה, התמקד נתניהו במיטוט חמאס והדגיש: "נילחם במלוא העוצמה במרצחים האחרים, באותן חיות טרף, נכריע אותם, נמחק אותם מעל פני האדמה. ובבוא הזמן, נבנה מחדש את היישובים שחרבו, נשקם את עוטף עזה, ונשיב אותו להיות חבל ארץ מפואר ומשגשג".

מיקומה וחשיבותה של שאלת החטופים ברשימת מטרות המלחמה עברו עם הזמן שינוי משמעותי, שהעיד על השפעתם של דעת הקהל, התמיכה התקשורתית בקמפיין שניהלו משפחות החטופים ואף השינויים הפוליטיים. בהתבטאויות הראשונות של ראש הממשלה אין אזכור לסוגייה זו; ב-16 באוקטובר, תשעה ימים לאחר תחילת המלחמה, אישר קבינט המלחמה (שהוקם מספר ימים קודם לכן, עם כניסת המחנה הממלכתי לממשלה), ארבע מטרות ללחימה – ואלו הן, על פי הדיווח התקשורתי:

1. מיטוט שלטון חמאס והשמדת יכולתו הצבאית

2. הסרת איום הטרור מהרצועה על ישראל

3. מאמץ מירבי לפתרון סוגיית בני הערובה

4. הגנה על גבולות המדינה ואזרחיה

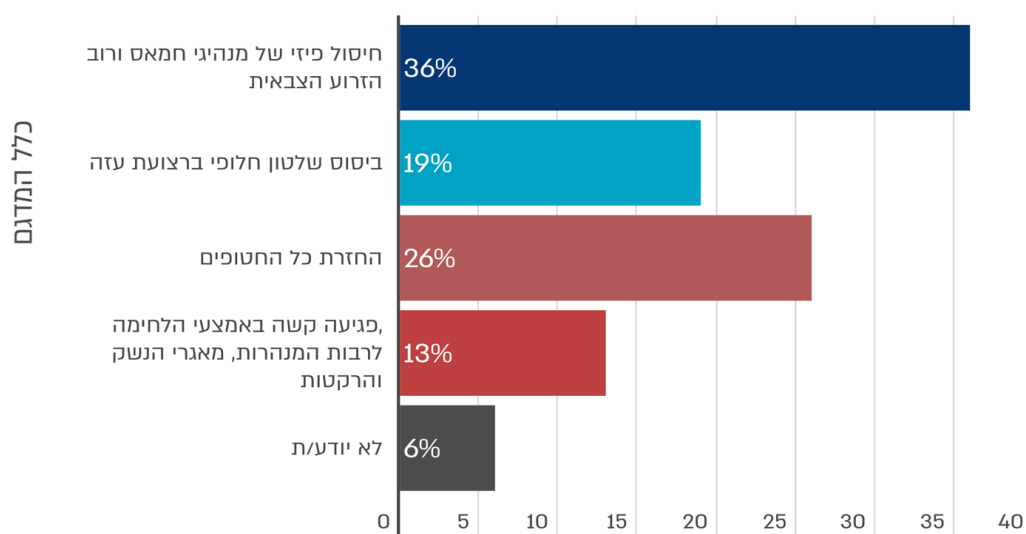
"מאמץ מירבי" אינו בגדר התחייבות שהשבת החטופים תהיה במקום גבוה בסדר העדיפויות ובשיקולים בקבלת ההחלטות (מה גם שהתבטאויות רבות בתקשורת גרסו כי קיימת, או תהיה בהמשך, סתירה מובנית בין הכרעת החמאס לבין שלומם והשבתם של החטופים). ככל שחלפו הימים ודבר הלחץ הציבורי, הלכו ההתבטאויות בנושא זה והפכו ברורות וחד-משמעיות – מטרות המלחמה הן מיטוט חמאס והשבת החטופים ארצה.

כך למשל אמר ראש הממשלה ב-20 בדצמבר (השבוע העשירי למלחמה): "לא נפסיק את הלחימה עד להשגת כל המטרות שהצבנו: חיסול החמאס, שחרור חטופינו והסרת האיום מעזה". דברים ברוח זו השמיע מספר פעמים גם שר הביטחון יואב גלנט. אלו הדברים שאמר לאחר התקרית בה כוח של צה"ל ירה בשוגג על חטופים שהצליחו להימלט ממקום שביים בעזה: "נמשיך לפעול עד שנשיג את מטרות המלחמה – מיטוט שלטון חמאס והחזרת כל החטופים אל ביתם". גם בדרג הצבאי שתי המטרות המוזכרות באופן תדיר, הן על ידי הרמטכ"ל והן על ידי דובר צה"ל, הן מיטוט חמאס והשבת כל החטופים משבי חמאס.

השינויים שחלו בהגדרת המטרות משקפים התאמה לשינויים בהלך הרוח הציבורי. עם זאת, אף שנדמה כי המטרות מוגדרות וממוקדות, הרי שעדיין קיים קושי משמעותי להבין מה בדיוק נכלל בהן. בשבוע הרביעי למלחמה שאלנו בסקר שקיים המכון למחקרי ביטחון לאומי מה ייחשב כהשגת מטרות המלחמה. התשובה הנפוצה ביותר בקרב המשיבים הייתה חיסול פיזי של מנהיגי החמאס ורוב הזרוע הצבאית (36%). שנייה אחריה הייתה החזרת החטופים (26%)

ממצאי סקר חרבות ברזל

תרשים 3. לדעתך, מה מבין הפעולות הבאות ייחשב כהשגת מטרת המלחמה?

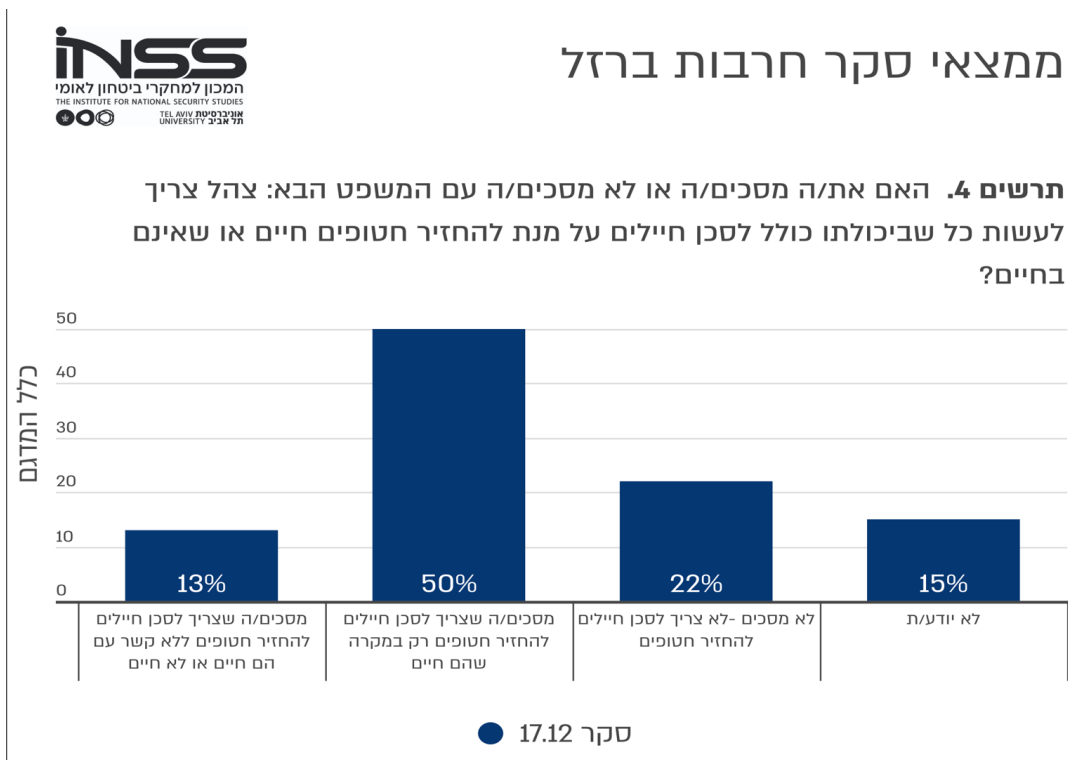

ושלישית ביסוס שלטון חליפי בעזה (19%). במקום הרביעי והאחרון הייתה התשובה פגיעה קשה באמצעי הלחימה, לרבות המנהרות, מאגרי הנשק והרקטות (13%). ככל שהמלחמה התקדמה, נדמה היה כי השיח הציבורי מתמקד בשתי מטרות למלחמה – השבת החטופים ומיטוט שלטון חמאס.

מראשית המלחמה התנהל דיון אשר למשמעות המדויקת של "מיטוט" חמאס. ואולם גם ביחס למטרת השבת החטופים, שלכאורה היא ברורה ומוגדרת יותר, עולה השאלה למה הכוונה בדיוק. אם לחדד זאת - עד כמה יש לפעול על פי השיקול של החזרת החטופים **בחיים** - על אחת כמה וכמה לנוכח העובדה כי כבר ב-7 באוקטובר היה ברור כי חלקם (מספרם אינם ידוע) שבידי חמאס אינם בחיים, וככל שהזמן חולף כך יהיה לגבי יותר ויותר חטופים. נכון ל-15 בינואר, דווח על אודות מותם של 20 מהחטופים במהלך תקופת השבי, והקמפיין שהמשפחות מנהלות לשחרורם מדגיש יותר ויותר את העובדה כי כל יום נוסף בשבי מהווה סכנה לחייהם.

הרטוריקה הרשמית של מדינת ישראל מדגישה כי היא מחויבת להשבת גופותיהם של חייליה ואזרחיה במטרה להקנות למשפחותיהם וודאות, כפי שנאמר שוב ושוב ביחס למשל לגופותיהם של הדר גולדין ואורן שאול, המוחזקות בידי חמאס. גם פעולות צה"ל במערכה הנוכחית מעידות כי הוא מחויב להשבת גופות ופועל לשם כך. ואולם, הפעם נתקלת ישראל לראשונה בדילמה עד כמה שלומם של החטופים החיים, או אלה שגורלם אינו ידוע, מהווה מגבלה על דרך הלחימה.

כאשר שאלנו בסקר שהתקיים ב-17 בדצמבר "האם אתם מסכימים או לא מסכימים עם המשפט הבא: 'צה"ל צריך לעשות כל שביכולתו כולל לסכן חיילים על מנת להחזיר חטופים חיים או שאינם בחיים'?" רק 13% מן הנשאלים השיבו כי צריך לסכן חיילים למען החזרת החטופים, ללא קשר אם הם חיים או לא. מנגד, כמעט מחצית מן הנשאלים (49.8%) סברו כי צריך לסכן חיילים כדי להחזיר חטופים רק במקרה שהחטופים חיים. לפיכך, ניכר כי אפילו ביחס למטרה זו, הזוכה לתמיכה ציבורית רחבה, קיימת עמימות מסוימת ביחס למשמעות המדויקת והתפיסה הציבורית שלה.

מיטוט חמאס היא מטרה מעורפלת אף יותר: לא ברור כיצד ניתן יהיה למדוד אותה, הן משום שמטרה זו היא בעלת רכיבים שונים (חיסול הנהגת חמאס, שלילת יכולות צבאיות, שלילת יכולות שלטוניות וכו'), ויותר מכך - נוכח הקושי הכרוך בהכרעה של ארגוני טרור, שאינם מתיישב עם תפיסת ההכרעה המסורתית המתירחסת לצבאות אויב. יתר על כן, היעדר הכרעה צבאית במובנה המסורתי, מאפשר לחמאס להעצים את ההישג שלו. זאת משום שכארגון טרור, חמאס

אינו שואף להכרעה. עבורו, כל יום בו הוא מחזיק מעמד ואינו נכנע לישראל - מהווה ניצחון. גם התפיסה הציבורית בקרב האוכלוסיה הסובבת אותו משקפת תפיסה זו ומאפשרת לו להעצים את הישגיו, בניגוד לציפייה הישראלית להכרעה מוחלטת המובילה לתחושת דכדוך ותסכול נוכח היעדר ההישג. חמאס תופס את חוסר יכולתה של ישראל להגיע להכרעה צבאית כניצחון. ככל שישראל מפעילה כוח צבאי רב יותר וככל שהמערכה מתמשכת כך ההישג שלו מתעצם.

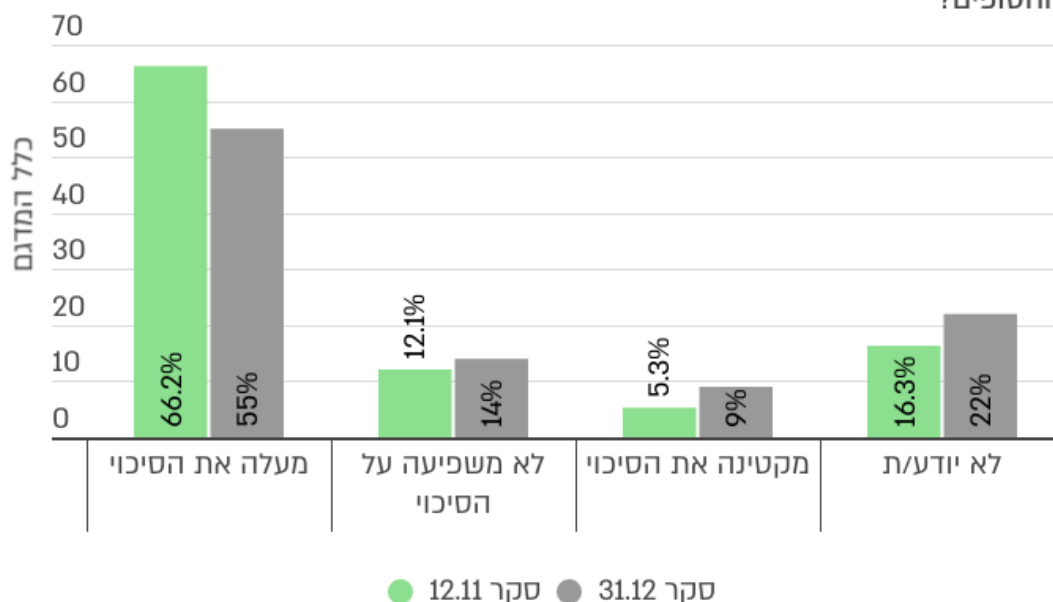
אשר ליחס שבין המטרות ולתעדוף ביניהן, הרי שלמרות המאמצים של ראשי המדינה ומערכת הביטחון לטעון כי מטרות המלחמה תומכות זו בזו, ולמעשה הגברת הלחץ הצבאי על חמאס משרתת גם את מטרות השבת החטופים, הרי שהולכת ומתגבשת בציבור - ובעיקר בקרב מרבית משפחות החטופים - תפיסה כי לא ניתן יהיה להשיג את שתי מטרות המלחמה, ועל כן יש צורך ליצור תיעדוף ברור בין שתי המטרות. תחושה זו הולכת ומעמיקה ככל שהתמרון הקרקעי ברצועת עזה נמשך, ובצדו מתרבים הדיווחים על אודות חטופים שמצאו את מותם בשבי. הבנה זו שוקפה באופן הבהיר ביותר בציטוט דבריו של השר גדי איזנקוט. על פי הדיווח, באחת משיבות הממשלה. איזנקוט אמר כי "צריך להפסיק לשקר לעצמנו, לגלות אומץ ולהוביל לעסקה גדולה שתחזיר את החטופים הביתה. הזמן שלהם אוזל וכל יום שעובר מסכן את חייהם. אין מה להמשיך באותה מתכונת שהולכים בה כמו עיוורים כשבינתיים החטופים שם, זה זמן קריטי לקבל החלטות אמיצות אחרת אין לנו מה לחפש פה".

אין להתעלם גם מכך שעם הזמן, ובעיקר לאחר העסקה להשבת רוב הנשים והילדים וההפוגה בלחימה שהייתה חלק ממנה, סתירה זו הפכה חלק מן הוויכוח הפוליטי-זהותי בישראל, שחזר בכל עוז לאחר התקופה הצרה של ההלם מאירועי ה-7 באוקטובר ולמרות קמפיין "יחד ננצח". ראש הממשלה הדגיש, כולל בפני משפחות החטופים בכינוס מיוחד של הכנסת שנערך ב-25 בדצמבר, את דבריהם של חיילים ובני משפחות שכולות שביקשו ממנו "להמשיך בכל הכוח", ולמפגשים שונים של משפחות עימו אף הובאו נציגים של משפחות אחרות, שטענו כי אסור לעצור את הלחימה גם אם הדבר עלול להזיק ליקיריהן. בהתבטאויות תקשורתיות שונות (במיוחד בערוץ 14) אף היה ניסיון לתייג את החטופים כ"סוגיה של השמאל" לעומת "החיילים", הרוצים ניצחון והמשך לחימה ובהם תומך הימין.

כיצד השתקף הדבר בסקרים של המכון? בסקר שנערך ב-12 בנובמבר, זמן לא רב לאחר תחילת התמרון הקרקעי, כשני שלישי מן הנשאלים (66.2%) טענו כי הפעילות הקרקעית בעזה מעלה את הסיכוי להחזרת החטופים. אולם, בסקר האחרון שקיימנו, ב-31 בדצמבר, סברו כן רק 55.3% מהנשאלים. אומנם, שיעור זה מהווה יותר ממחצית הציבור אולם מגמת הירידה בסבורים כך ניכרת וככל שהנושא ממשיך להיות מוקד לקיטוב פוליטי, כך סביר כי תתגבר.

תרשים 5. האם הפעילות הקרקעית בעזה מעלה או מקטינה את הסיכוי להחזרת

החטופים?

בהינתן הצורך לתעדף בין המטרות, ראוי לציין כי קיימת מגמת שינוי בסנטימנט הציבורי בדבר אופן התיעדוף ביניהן. כאשר שאלנו, בסקר שקיימנו ב-17 בדצמבר, "במידה וניתן יהיה להשיב את כל החטופים תמורת שחרור מסיבי של אסירים פלסטינים ובתוכם משתתפי הטבח ב-7.10 והפסקת המלחמה, האם הדבר מקובל בעיניך" השיבו מחצית מן הנשאלים (50.2%) כי הדבר לא מקובל עליהם, אולם נתון זה מצוי במגמת ירידה, שכן שבועיים קודם לכן, ב-3 בדצמבר, 60% התנגדו לעסקה זו. מכאן, שאמנם בשלב זה עדיין רוב הציבור הישראלי מתעדף את מיטוט חמאס על פני השבת החטופים, אולם נדמה כי ככל שחולף הזמן, חלקים נרחבים יותר בציבור הישראלי מוכנים לשנות תעדוף זה, בין אם בשל שינוי בסדרי העדיפויות שלהם, ובין אם משום שהם סבורים כי מטרה אחת ריאלית יותר מהאחרת.

בין ניצחון לתמונת ניצחון

כאשר דנים בשאלת הניצחון צריך להבחין בין שני מובנים שונים של ניצחון. הראשון הוא ניצחון במובן הצבאי. כלומר: עד כמה השיגה המערכה את מטרותיה כפי שאלה הוצגו על ידי הדרג המדיני לדרג הצבאי. ניצחון זה מדיד ככל שמטרות ויעדי המלחמה מדידים. למשל: כמה מכוחותיו של חמאס והתשתיות שלו הושמדו. כמה חטופים הושבו. כמה מכוחו הפוליטי של חמאס נחלש, וכיוצא באלו. המובן השני קשור בתפיסת הניצחון. גם מובן זה נחלק לשניים: תפיסת ניצחון פנימית, על ידי הציבור הישראלי, ותפיסת ניצחון חיצונית, על ידי אויביה הנוספים של ישראל והאופן שבו הישגי המערכה נתפסים בזירה הבינלאומית ככלל.

נוכח העובדה כי המלחמה הנוכחית נתפסת על ידי הציבור הישראלי כמלחמת קיום, כאשר מרבית הציבור סבור שמדובר במלחמה צודקת של ישראל, וכי טבח ה-7 באוקטובר הסיר מהדין כל ספק אפשרי בדבר צדקתה של המלחמה, הצורך בניצחון במלחמה זו הפך דוחק אף יותר מאשר בעימותים קודמים. בעוד בסבבי לחימה קודמים ברצועת עזה למשל, נדמה היה כי גם אם לא יושג ניצחון במובנו המובהק אין בכך משום איום על מדינת ישראל, הרי שהמערכה הנוכחית נתפסת באופן שונה, המחייב למעשה את התמשכותה של המלחמה עד להשגת תמונת ניצחון, או הישגים שניתן לומר לגביהם כי הם עולים לכדי ניצחון במערכה.

השגת הניצחון הצבאי במערכה ברצועת עזה הולכת ומסתברת כמורכבת יותר משהוצג בראשיתה, לנוכח הקשיים בנוגע לניצחון על ארגון תת מדינתי. לאלו יש להוסיף את הקושי להתמודד עם אסטרטגיית הלחימה של חמאס והשימוש שלו בתת-קרקע באופן נרחב משישראל העריכה לפני המלחמה. גם הלחץ הבינלאומי הגובר על ישראל מגביל את מנופי הלחץ שביכולתה להפעיל על הארגון.

סכנה נוספת ביחס לסוגיית הניצחון הצבאי נוגעת לשאלה כיצד מודדים אותו. לאור הרצון להציג הישגים הנתפסים או נדמים כבעלי תודעת ניצחון. הגדרתו של ניצחון במונחים צבאיים היא השגת יעדי המלחמה. בהיעדר יכולת להצביע על השגה ברורה של יעדים - וככל שאלה בלתי מדידים, הרי שתוצאה זו כמעט אינהרנטית - הנטייה היא למסגר הישגים טקטיים כמשולים או כמקרים מאוד לניצחון. מתבנית זו נולד למשל הצורך לדווח על מספרי המחבלים ההרוגים, מספר תקיפות חיל האוויר, והשמדה כמעט מלאה של גדודי האויב. ואולם, דיווחים אלה אינם מעוררים בהכרח תחושת הישג או ניצחון. נלווית אליהם בעית אמינות: לציבור ברור כי ציון מספר מדויק של מחבלים שנהרגו אינו סביר, שכן אין יכולת באמת למנות אותם, בוודאי במציאות שיש נפגעים רבים מתחת לקרקע. בנוסף, מספרי ההרוגים של האויב מאבדים בהדרגה משמעות, ודווקא האבדות בקרב כוחות צה"ל, בעיקר באירועים דוגמת 21 חיילים הרוגים בפיצוץ בניינים סמוך לגבול, משפיעות הרבה יותר על הלך הרוח בציבור על רקע תחושת ה"דשדוש". גם מספרי תשומות, כמו תקיפות חיל האוויר, אינם מעוררים תחושת הישג אלא תסכול, לנוכח מה שנתפס כאפקט נמוך במיוחד של מאמץ כה גדול. סוגיות אלה מזכירות את "ספירת הגופות" האמריקאית במלחמה בווייטנאם, שלא הועילה לשנות את תחושת הכישלון במלחמה ההיא.

יתר על כן, גם אם יושג הניצחון הצבאי, לא בהכרח ברור שהשגתו תלווה תפיסת ניצחון וקיים חשש רב כי לא כך יהיה. לחשש זה משמעות ניכרת, שכן השגת תפיסת ניצחון עשויה להיות חשובה כמעט כהשגת הניצחון עצמו במספר מובנים. ראשית, בהיבט הפנימי ובהקשר למלחמה הנוכחית, תודעת הניצחון קריטית על מנת שניתן יהיה להשיב את תושבי הנגב המערבי (ובהקבלה - את תושבי הצפון) ליישוביהם. שנית, תפיסת הניצחון, ובעיקר במלחמה זו שהחלה בכישלון מהדהד, קריטית גם עבור צריבת תודעת הניצחון בקרב האויב. אם זו לא תושג, יהיה קשה עד בלתי אפשרי לשקם את יכולות ההרתעה של צה"ל שקרסו ב-7

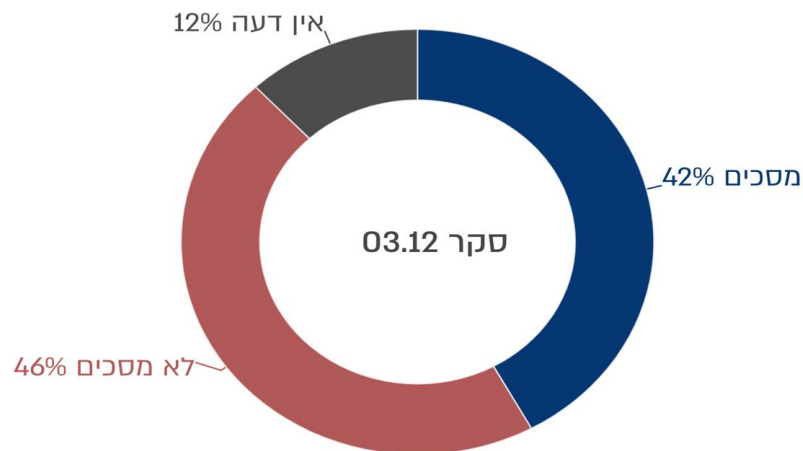
באוקטובר. אתגר זה, הנכון לגבי חמאס, נכון גם ביחס ליתר אויביה של ישראל העוקבים אחר התקדמות המערכה ברצועה והישגי צה"ל בה. נוסף על כך, תודעת הניצחון משמעותית גם לצורך שיקום אמון הציבור בצה"ל, שנפגע קשות ב-7 באוקטובר. לתודעת הניצחון משמעות גם עבור החוסן החברתי הישראלי, נוכח הפגיעה המורלית הקשה שאירועי ה-7 באוקטובר יצרו.

השגתה של תפיסת ניצחון במערכה הנוכחית תהיה קשה במיוחד, וזאת עקב המכה הקשה שספגה ישראל בראשיתה ואשר אף הובילה חלקים ניכרים בציבור לסבור כי לנוכח נקודת הפתיחה של המלחמה, לא ייתכן ניצחון במערכה. תפיסה זו באה לידי ביטוי בסקר שקיים המכון ב-3 בדצמבר: 41.9% מן הנשאלים ציינו כי הם די מסכימים או מסכימים במידה רבה עם הטענה, שלאור מה שקרה ב-7 באוקטובר, נכון לעכשיו אין תרחיש שיהווה ניצחון.

ממצאי סקר חרבות ברזל

תרשים 6. האם אתם מסכים/ה או לא מסכים/ה עם הטענה שלאור מה שקרה ב-7 אוקטובר, נכון לעכשיו אין תרחיש שיהווה ניצחון במלחמה?

כלל המדגם

יתר על כן, נקודת הפתיחה של המערכה הנוכחית יצרה גם צורך ורצון לנקמה בקרב חלקים בציבור הישראלי, אשר מובילים להצבת יעדים ומטרות אשר לא זו בלבד שאינם ריאליים, אלא הם גם לא מקובלים על פי הדין הבינלאומי או בדעת הקהל העולמית, אשר ישראל זקוקה לתמיכתה. כיוון שכך, סביר כי חלקים אלו בציבור לא יגבשו תודעת ניצחון - גם אם המלחמה תסתיים בהישג צבאי ניכר עבור ישראל.

גם סוגיית השבת החטופים מטילה צל כבד על אפשרות השגתה של תפיסת ניצחון במערכה הנוכחית. ככל שחולף הזמן, ויותר ויותר חטופים מוכרזים כהרוגים, כך ברור כי קשה יהיה לשכנע את הציבור כי החזרתם כגופות תהווה הישג משמעותי, הנדרש לשם יצירת תפיסת ניצחון. בנוסף, הולכת וגוברת הסבירות כי שחרור מספר רב של חטופים, אם יתרחש, לא יהיה תוצר של פעולה צבאית אלא של עסקה שתחתם בין ישראל לחמאס. אלא שעסקה כזו צפויה לכלול ויתורים ניכרים ונדיבים מצד ישראל, מה שיקשה אף יותר על "מכירתה" לציבור הישראלי כהישג המהווה ניצחון.

אחת הדרכים להשיג את תפיסת הניצחון, היא הבאתה של "תמונת ניצחון" לתודעה, ויש לדון בשאלה העקרונית האם ראוי שזו תוצב כמטרה. לעתים, "תפיסת ניצחון" ו"תמונת ניצחון" עולות בקנה אחד, אך קיים חשש שהחיפוש אחר תמונת ניצחון, הנתפסת כתנאי הכרחי לתפיסת הניצחון, עלול להוביל את מקבלי ההחלטות להארכת המערכה יתר על המידה המדויקת מבחינת הצורך הצבאי או המדיני, ועשויה לפגוע בתחשיב הראוי של האיזון בין הצרכים השונים, למשל באמצעות הובלה למהלכים צבאיים שגויים שנובעים מהלחץ לייצר תמונה שכזו. הקושי לדייק במשקל שיש לתת לרצון להשביע את דרישת הציבור – שפעמים רבות מיוחסת לציבור בטעות – מוביל לקבלת החלטות שגויה באשר למועד סיום הלחימה או מעבר לשלביה הבאים.

אשר לתפיסת הניצחון בהיבט החיצוני – לא ניתן להמעיט בחשיבותה. בייחוד במציאות ביטחונית של אפשרות לפתיחת חזית נוספת לבד מזו המתרחשת ברצועת עזה, לתפיסת הניצחון החיצונית תהיה השפעה על כושר ההרתעה של צה"ל. אמנם, שיקום כושר ההרתעה אינו מוגדר כאחת ממטרות המערכה הרשמיות, אולם אין ספק, כפי שבא לידי ביטוי בהצהרותיהם של בכירים ישראליים, הלחימה בעזה נועדה גם להבהיר לאויב, כל אויב, כי פגיעה במדינת ישראל ובאזרחיה, ובפרט פגיעה משמעותית כפי שארעה ב-7 באוקטובר, תוביל לגביית מחירים משמעותיים. לא בכדי חוזרים הדוברים הישראליים ומדגישים כי אם חזבאללה יתקוף את ישראל, גורל לבנון יהיה כגורל רצועת עזה. סיומה של המערכה ברצועה, או של שלב הלחימה העצימה שלה, כאשר התפיסה הכללית היא שצה"ל נוצח, עלול להיות בעייתי גם במובן זה ולכרסם בכושר ההרתעה הישראלי.

סיכום

תפיסת הניצחון היא מושג קריטי במלחמות של זמננו, ובה בעת גם מושג חמקמק ונתון לוויכוח. התאמת המושגים הישנים, מימי המלחמות ה"גדולות" כנגד אויב מדינתי, ל"מלחמה בקרב האנשים" נגד ארגוני טרור, היא נושא לוויכוח בקרב הפרקטיקנים ולמחלוקת ציבורית, שיש בה אף היבטים פוליטיים.

המלחמה ברצועת עזה היא מקרה קיצוני: מטרותיה אינן שנויות במחלוקת, והמחלוקת שכן קיימת בקרב הציבור מתמקדת בדרך ניהול המלחמה ובחששות הגוברים שהמטרות לא יושגו,

ואף אינן ניתנות להשגה, זאת לצד התחושה שנוכח האירוע הטראומטי שהביא לפריצתה, לא ניתן יהיה לנצח במערכה זו. הרטוריקה הפוליטית, חלקה מפי אנשים שברור שיידרשו לתת דין וחשבון על אירועי ה-7 באוקטובר ועצם העובדה שהם עדיין משמשים בתפקידם שנויה במחלוקת, מעצימה את הקושי.

בחינת הסקרים שנערכו על ידי המכון למחקרי ביטחון לאומי מאז פתיחת המלחמה מראה את השחיקה בתחושת ההישג ככל שהיא מתארכת, ואת החשש ש"לא ננצח במלחמה", שיש לו השלכות קשות על הביטחון האישי בעצם החיים בישראל. הסוגייה חסרת התקדים בעוצמתה של החטופים חוברת בהקשר זה לכך שבעוד המלחמה נתפסת כמוצדקת, הגדרת הניצחון בה והדרכים להשיגו הופכת כמעט למבחן ערכי עבור הציבור.

בתנאים אלה, נדרשת מנהיגות דוברת אמת, המציגה לציבור בבירור וביושר את העובדות, האפשרויות והבחירה ביניהן. מן הסקרים עולה תמונה ברורה שלפיה המנהיגות הפוליטית הקיימת אינה נהנית מהאמון הציבורי הדרוש, וההתבטאויות הנמלצות על "ניצחון מוחלט" אך מעצימות חוסר אמון זה. מצב זה מעורר חשש, שהאפשרות להשגת תחושת ניצחון במלחמה, הנתפסת כקריטי לקיומנו כאן בעיני רוב הציבור, הולכת ונעלמת.